

Lapsen osallisuuden vahvistaminen haastaa ammattikasvattajan

Lapsen osallisuuden vahvistaminen arjen kasvatustyössä on olemassa oleva ja ajankohtainen haaste varhaiskasvattajille sekä varhaiskasvatustyöyhteisöille. Tämä johtopäätös syntyi opinnäytetyössäni, jossa tarkastelin lapsen osallisuuden toteutumista helsinkiläisessä päiväkotikiikissä. Opinnäytetyötä tehdessä päiväkotikiiki oli mukana pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämissyyskikkö VKK-Metro – hankkeessa, jonka yhtenä tavoitteena lapsen osallisuuden vahvistaminen arjen kasvatustoiminnassa oli. Sen vuoksi tarkastelin opinnäytetyössäni myös sitä, minkälainen merkitys VKK-Metro -kehittämissyyskikkölla oli päiväkodin työntekijöille.

Osallisuus on aina henkilökohtainen kokemus, joka toteutuessaan lisää yksilön mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä ja kokea se näin mielekkääksi. Osallisuuden kokemus syntyy jo varhain, ja sen perusteet luodaan lapsen ensisijaisissa kasvatusympäristöissä kuten kotona, päiväkodissa ja koulussa. Nyky-yhteiskunnan kasvatusajattelua määrittävät uudet oppimis- ja lapsikäsitteet sekä muun muassa YK:n lapsen oikeuksien sopimus velvoittavat kaikkia lasten kanssa toimivia edistämään lapsen osallisuuden syntymistä. Kasvatustyötä ohjaavat yhteiskunnalliset sekä yhteisölliset tavoitteet perustelevat lapsen osallisuuden merkitystä myös tavoitteellisen varhaiskasvatustyön pohjana.

Lapsen osallisuus oman arkensa tuottamisessa näkyy tämänhetkessä varhaispedagogiikassa lapsille sopivien toimintamuotojen korostamisena ja lasten kuulemisena. Näitä käytännönläheisiä toimintatapoja osallisuuden lisäämiseksi ovat esimerkiksi sadutus, erilaiset lasten ideoista lähtevät ja lasten toteuttamat projektit, lasten kuuntelu ja ottaminen mukaan arkiaskareisiin sekä lasten kokoukset.

Lapset osallisuus rajoittuu leikkiin

Opinnäytetyössä pyrin tavoittamaan päiväkodin työntekijöiden subjektiivisia näkemyksiä tarkasteltavana olevasta aiheesta teemahaastattelun avulla. Opinnäytetyön tulosten mukaan päiväkodin työntekijät toteuttavat lapsen osallisuutta kuulemalla lapsen ääntä olemalla läsnä lasten kanssa, keskustelemalla heidän kanssaan sekä havainnoimalla kaikin aistein heidän mielenkiinnonkohteitaan. Työntekijät myös tukevat lapsen mielipiteen ilmaisua kysymällä ja tarjoamalla heille vaihtoehtoja. Mahdollisuuksien mukaan työntekijät myös pyrkivät huomioimaan lasten toiveet ja ideat toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Päiväkodissa oli myös käytössä lapsen osallisuutta edistäviä menetelmiä, kuten sadutus ja pienryhmätoiminta.

Lasten todelliset vaikutusmahdollisuudet päiväkodin arjessa rajautuvat kuitenkin yleisesti ottaen leikkiin, leikkiiloihin ja leikkivälineisiin liittyviin toimintoihin. Lasten vaikutusmahdollisuudet riippuvat myös yksittäisten kasvattajien ammattitaidosta. Vain osassa lapsiryhmiä oli suunniteltu ja toteutettu lasten ideoiden ja kiinnostusten pohjalta syntynyttä toimintaa, johon oli sisällytetty lasten ja aikuisten välistä neuvottelua. Myös muiden lapsen osallisuutta tarkastelevien viimevuotisten tutkimusten (mm. Akola 2007 ja Venninen – Leinonen – Ojala 2010) mukaan aikuiset hallitsevat päiväkodeissa pitkälti kaikkea muuta toimintaa kuin vapaata leikkiä. Tällöin lasten vaikutusmahdollisuudet ovat rajalliset: he saavat ehkä yhteisissä kokoontumisissa ehdottaa leikkejä ja lauluja tai aikuiset voivat vaivihkaa poimia lapsilta ideoita oman suunnittelunsa pohjaksi. Tällöin lasten ja aikuisten aito neuvottelu, ideointi ja suunnittelu jäävät kuitenkin vähäiseksi.

VKK-Metro – kehittämishanke varhaiskasvatustyön tukena

VKK-Metro – kehittämishankkeen merkitys työntekijöille oli kehittämistyön antama tuki työyhteisön kasvatustyölle. Työntekijät kokivat hankkeen edistäneen sekä omaa että yhteistä kasvatustyötä koskevaa ajattelua, vaikkei konkreettisesti tuonutkaan työhön mitään uutta toimintatapaa. Opinnäytetyön tulosten mukaan kehittämistyötä jatkamalla olisi kuitenkin mahdollisuus saada konkreettisia työvälineitä arjen kasvatustyön edistämiseen. Suhtautuminen työn kehittämiseen oli päiväkotikiivässä pääosin myönteistä, joten se voidaan jo jossain määrin nähdä hyväksytyksi osaksi työyhteisön toimintakulttuuria. Kuitenkin vasta päiväkodin yhteistä kasvatuskulttuuria vahvistamalla ja osallisuutta edistäviä toimintatapoja lisäämällä lapsen osallisuuden olisi mahdollista tulla pysyväksi osaksi päiväkodin arkea.

Työn kehittäminen avain lapsen osallisuuden vahvistamiseen

Aiemman lapsikäsitteilyksen nojassa aikuisen käyttämään valtaan ja lasten tottelevaisuuden vaatimukseen, on nykyajan lapsikäsitteily hyvin toisenlainen. Se suhtautuu lapsen aktiiviseen ja osallistuvaan rooliin myönteisesti, jopa toivottavasti. Kuitenkin on ilmeistä, että lapsen osallisuuden edistäminen kasvatustyössä on usein helpommin sanottu kuin tehty. Näin ollen voidaan todeta, että muuttuva yhteiskunta haastaa muuttamaan myös käsityksiä lastenkasvatuksesta. Kasvattajien tietoisuus osallisuuden monitasoisesta ilmiöstä myös vaihtelee, jolloin osallisuus saattaa monille lasten parissa työskenteleville merkitä varsin erilaisia asioita. Välttämättä kaikille kasvattajille ei myöskään ole selvää se, mitä osallisuuden edistämisen käytännöt lopulta kasvatustyön arjessa ovat. Myös tämän opinnäytetyön tulokset osoittavat sen, että keskustelua kasvatuksesta tulee jatkaa.

Keskustelun lisäksi lapsen osallisuutta koskevan tietoisuuden edistämiseksi tarvitaan jatkuvaa lapsuuden ja aikuisuuden suhteita koskevaa tutkimus- ja kehittämistyötä. Tarvitaan myös tiedon jakamista, jolloin muun muassa lapsen osallisuuden edistämisen käytännöllä on mahdollisuus vakiinnuttaa asemansa osaksi varhaiskasvatustyön arkea. Osallisuuden hengessä on kuitenkin olennaista muistaa myös se, että keskustelu osallisuudesta tai ylipäätään varhaiskasvatuksesta laadusta ei voi rakentua pelkästään lapsia kasvattavien aikuisten näkemyksistä. Jotta kykenisimme huomioimaan myös lasten näkökulman, tarvitsemme aikuisten herkkyyttä, kykyä kuunnella ja olla aidosti vuorovaikutuksessa omaa elämäänsä aktiivisesti luovien lasten kanssa. Lapsen osallisuutta koskevan kaikinpuolisen tietoisuuden lisääntymisen myötä kasvatusalan työntekijöillä ja työyhteisöillä on myös yhä paremmat mahdollisuudet oman työnsä arviointiin ja kehittämiseen.

Satu Koivula
Metropolia Ammattikorkeakoulu

Lähteet

Akola, Stina 2007. Lasten osallisuus päiväkodin toiminnassa Suomessa ja Saksassa. Varhaiskasvatustieteen pro gradu – tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Karila, Kirsti 2009. Lapsuudentutkimus ja päiväkotien toiminta. Teoksessa Alanen, Leena – Karila, Kirsti (toim.): Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino. 249–262.

Stenvall, Elina – Seppälä, Ullamaija 2008. Talo lapsia varten – lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris – instituutin työpapereita 2008:1. Verkkodokumentti. <http://www.socca.fi/files/100/Talo_lapsia_varten_lasten_osallisuus_paivakodissa.pdf>.

Turja, Leena 2011. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: Bookwell Oy. 41–53.

Venninen, Tuulikki – Leinonen, Jonna – Ojala, Mikko 2010. "Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi"- lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn työpapereita 2010:3. Verkkodokumentti. <http://www.socca.fi/files/627/Yhteinen_kokeminen_jaetuksi_iloksi_lapsen_osallisuus_paakaupunkiseudun_paivakodeissa_2010.pdf>.